

УДК 342.392:81'23:37.035:908(477)Шевченко
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-53>

Наталія ПАВЛИК,
orcid.org/0000-0003-1769-9690
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Музей
Заповіту Т.Г. Шевченка»
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
(Переяслав, Київська область, Україна) pavliknatasha@ukr.net

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПРОЄКЦІЯХ НЕГАТИВУ

Вивчення шевченкознавчого дискурсу в умовах сучасного соціально-політичного процесу сьогодні є важливою та актуальною задачею в літературознавчій сфері. Явище шевченкофобії в час російсько-української війни деструктивно працює на ідеологічному фронті путінської Росії, адже шевченкофобія є різновидом українофобії. Відтак, доцільним й актуальним для нас є показати, як досліджувалось виникнення й поширення такого явища, як шевченкофобія, проаналізувати зразки її прояву в різних жанрах мистецтва та в сучасному повсякденні.

У статті на зрізі різних часових площин досліджено способи й методи орієнтування на негативне сприйняття образу Т.Г. Шевченка. Показано, як шукачі цікавих історій здатні копіюватися в житті поета, щоб віднайти якийсь побутовий факт і зробити з нього сенсацію, досягнувши затаєної мети – дискредитувати, очорнити генія Т.Г. Шевченка. Частково проаналізовано розкриття вітчизняними літературознавцями антишевченківських аспектів у роботах закордонних та вітчизняних критиків. Стереотипізувавши думки про поета, актуалізувавши їх на потребу дня, тим імпліцитно посприяли шаблону у вивченні творчості та життєвого шляху Кобзаря.

У шевченкознавчих студіях прогностичним мисленням десь канонізували постать Т.Г. Шевченка, але в окремих випадках вивчення життєвих чи творчих проблем митця відбувалось без дотримання естетики стилістичного викладу, що й призвело до різних інсинуацій. За відсутності культури інтерпретації сталося знецінення національно пріоритетних ідеалів Т. Г. Шевченка й утвердження в суспільній свідомості нового – сфальшованого стереотипу «міфотворця» та «космополіта».

Експлікований негативізм призвів до радикальної зміни образу Т.Г. Шевченка й поширення його в різних сферах соціокультурного життя. Така нівеляція спрямована на послаблення націєзахисної спрямованості творчості Кобзаря, сприяє перенесенню смислових акцентів в інтерпретації біографічних фактів із життя митця.

Ключові слова: Т.Г. Шевченко, негатив, шевченкофобія, образ, національний, український, Кобзар.

Natalia PAVLYK,
orcid.org/0000-0003-1769-9690
Senior Researcher of the Research Department "Taras Shevchenko's Testament Museum of"
National Historical and Ethnographic Reserve "Pereiaslav"
(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) pavliknatasha@ukr.net

THE IMAGE OF TARAS SHEVCHENKO IN THE PROJECTIONS OF THE NEGATIVE

The study of Shevchenko discourse in the modern socio-political process today is an important and urgent task in the field of literature. The phenomenon of Shevchenkophobia during the Russian-Ukrainian war works destructively on the ideological front of Putin's Russia, because Shevchenkophobia is a kind of Ukrainophobia. Therefore it is expedient and relevant for us to show how the origin and spread of such a phenomenon as Shevchenkophobia was studied, to analyze the examples of its manifestation in different genres of art and in modern everyday life.

In the article on the section of different time planes the ways and methods of orientation on negative perception of T. G. Shevchenko 's image are investigated. It is shown how seekers of interesting stories are able to copy in the life of the poet to find some household fact and make it a sensation, achieving the hidden goal - to discredit, denigrate the genius of Taras Shevchenko. The disclosure of anti-Shevchenko aspects in the works of foreign and national critics by national literary critics is partially analyzed. By stereotyping thoughts about the poet, actualizing them for the needs of the day, they implicitly contributed to the pattern in the study of creativity and life of Kobzar.

In Shevchenko studies the figure of Taras Shevchenko was canonized somewhere by prognostic thinking, but in some cases the study of the artist's life or creative problems took place without observing the aesthetics of stylistic presentation, which led to various insinuations. In the absence of a culture of interpretation, Taras Shevchenko's national priority ideals were devalued and a new, falsified stereotype of the "myth-maker" and "cosmopolitan" was established in the public consciousness.

Explicit negativism led to a radical change in the image of Taras Shevchenko and its spread in various spheres of socio-cultural life. This leveling is directed to weaken the national defense orientation of Kobzar's creation, contributes to the transfer of semantic accents in the interpretation of biographical facts from the poet's life.

Key words: T. G. Shevchenko, negative, Shevchenkophobia, image, national, Ukrainian, Kobzar.

Постановка проблеми. Сприйняття образу Т. Шевченка та його творчості було проблемним завжди. Поляризоване ставлення до Т. Шевченка в діапазоні позитив – негатив проявив академік І. М. Дзюба: «У Шевченка не було, нема, і, мабуть, ніколи не буде звичайних читачів. Його або люблять, як свого речника, своє альтер-его і тоді хочуть знати про нього все чи якомога більше, або ж потай чи одкровенно ненавидять, і тоді дошукуються чогось такого, що могло б його змалити, знизити, скомпрометувати, або домислюють таке на міру власної нищості» (Дзюба, 2007: 9).

Щоб дистанціювати образ Т. Г. Шевченка від ідеологічно-побутовістських «налипань», витіснити еклектику й одіозність різних домислів та інсинуацій, треба наповнити духовний простір позитивом, показати інформаційні локації зосередження негативізму щодо потрактування образу Т. Г. Шевченка.

У ході студіювання робіт антишевченківського спрямування проведемо їх частковий історіографічний огляд, торкнемося теми відчуження та маргіналізації образу Т. Г. Шевченка в соціокультурному просторі.

Аналіз досліджень. Наявні окремі праці та статті, в яких частково розроблені питання сприйняття образу Т. Г. Шевченка в проєкціях негативу. 1914 р. С. Єфремов у своїй збірці «Шевченко» опублікував статтю «Клерикали проти Шевченка». Історію виникнення й поширення шевченкофобії на початку ХХІ ст. фундаментально проаналізував І. М. Дзюба у своїй роботі «Шевченкофобія в сучасній Україні» (2006). Розв'язання цієї проблематики дослідником започатковано в статті «Алергія на Шевченка», що вийшла друком у г. «День» (2000). Опосередковано тему рецепції образу Т. Шевченка в проявах негації висвітлювали: П. В. Іванишин у монографії «Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпритації до фальсифікації Т. Шевченка», І. Г. Шпиталь у тритомнику «Україна перед Богом і перед світом» (2019).

Мета роботи. Дослідити зразки проєкції негативу щодо образу Т. Г. Шевченка як у повсякденному житті, так і в різних жанрах мистецтва – кіно, епістолярії, критиці, публіцистиці тощо. На прикладах показати способи та методи фальшування образу українського генія. Дати історіографічний огляд найважливіших праць із проблематики вивчення шевченкофобії.

Виклад основного матеріалу. У рецепції образу надважливим є дзеркальне «Я» Т. Шевченка, тобто людське «Я», що відкривається через реакцію інших людей. Тому свідоме транслювання не підтверджених документально фактів із

життя митця, або тенденційно інтерпретованих із проєкцією негативу закидають у свідомість та чуттєву сферу необізнаних людей апатичне ставлення до Т. Шевченка як до людини, цим відбираючи право в митця на істинність його поглядів та переконань. Така інтенція закладена в методичку шевченкофобії, що взяла свій початок ще при житті Кобзаря. Цитований В. Белінський є індикатором російського шовінізму в ХІХ ст.: «Но здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и пошлеца, а сверх того, горького пьяницу, любителя горелки по патриотизму хохлацкому. Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля – один на государя императора, другой – на государыню императрицу... Я не читал этих пасквилей, и никто из моих знакомых их не читал... Шевченку послали на Кавказ солдатом. Мне не жаль его, будь я его судьей, я сделал бы не меньше» (Белинский, 1956: 441).

У ХХІ ст. зріс новий «неистовый» – наступник В. Белінського О. Бузина. У стилістично іншому прояві він розкрив свій жорсткий, особистісний ресентимент до Т. Шевченка. «Я питаю личную вражду к такого рода либералам» (Белинский, 1956: 441) – ці програмні слова В. Белінського О. Бузина реалізував у книзі «Вурдалак Тарас Шевченко», де приховано локалізує свою власну ідеологічну тенденцію цінності «руського міра», руйнівником якого був Т. Шевченко на рівні національної духоенергії.

Підступність цього опусу в тому, що О. Бузина манкірує: бере дійсні й незаперечні біографічні факти з життя Т. Шевченка й моделює «примітивно-абсурдні ескапади» (Іванишин, 2001: 6). Маємо справу не стільки з некерованими емоціями, скільки з усвідомленим інспіруванням негативу в масову аудиторію, де обивательські й побутові чинники в пріоритеті при визначенні цінності особистісних якостей творчої натури, якою був Т. Шевченко. Так запускався алгоритм негації, формувалася світоглядна концепція негативізму щодо Т. Шевченка, щоб поставити його в рамки приватних стосунків, і цим відволікти, відбити бажання пізнати генія з акцентуванням на національних проявах творчості. Слова П. А. В'яземського, що йти слідком за Белінським може тільки закінчений дурень, якраз і вказують на персоналію вже в іншому столітті, яка скористалася демократичними свободами України, визволеної з-під імперської Росії також і потужним словом Т. Шевченка.

«Присуд історії відомий: геніальний «мужик» український у своєму простому кожусі й смушевій шапці зайняв уже признане місце в пантеоні

невмирущих геніїв, де зібрано найкращих заступників людського духу. І не огидним напасникам зіпхнути його з того заслуженого місця...» (Єфремов, 1914: 43).

«Одне з двох: або Шевченко є культурне непорозуміння, філологічний курйоз та раритет...; або ж Шевченко є закономірне й характеристичне явище, яке розвивається, симптом чогось прийдешнього...» (Жаботинський, 2018: 9). Бінарно поляризовані висловлювання В. Жаботинського, де проєкція негативу щодо Т. Шевченка подається як підсилюючий фактор позиційно вирашного емпатійного твердження, мають свої ризики й застороги. Перше твердження може стати домінантним в рецепції образу Т. Шевченка залежно від попереднього життєвого досвіду, інтелектуального розвитку, політичної орієнтації, національної приналежності реципієнта тощо. На стадії сприйняття висловлювання перцепція може перейти в стійку апперцепцію й стати переконанням, що нівелюватимуть наступну позитивну думку. Тому стилістично сильні висловлювання в напрямку негачії можуть спрацьовувати як контроверсійно, так і на утвердження припущення, яке вибірково вважатиметься істинним – «Шевченко є культурне непорозуміння, філологічний курйоз та раритет» (Жаботинський, 2018: 9). І такими висловами, вирваними з контексту, часто свідомо оперують у досягненні дискримінаційної мети – вивести образ Т. Шевченка із силового поля його національно потужного впливу. Маємо справу з неусвідомленим зразком інспірування негативу, що ліг у твердження В. Жаботинського через стилістичну вправність автора.

Приховані орієнтири на негатив щодо постаті Т. Шевченка можна виокремити із сюжету художньо-документального фільму «Шевченко. 200 років самотності» (сценарій Наталії Ковальової, режисери – Володимир Ніколаєць та Оксана Струтинська), прем'єра якого відбулася 9 березня 2014 року до 200-річчя від дня народження українського класика. В Інтернеті подали цікаву преамбулу: всі документальні фільми, які раніше знімалися про Тараса Шевченка, зводилися до перерахування біографічних фактів – більш-менш скандальних. Але досі ніхто не розповідав історію життя Т. Шевченка з позиції, чому він так чинив. Отже оприявлено, по-перше, що за основу взято скандальне із життя поета, по-друге, наголошено, що оскандалене в бутті митця буде інтерпретоване на свій лад. Це вказує на намір знехтувати об'єктивним й не дотримуватися незаперечних біографічних фактів.

Перше, що розділяє фільм навпіл – ведучі Ганна Гомонай і Сергій Дорофєєв та частина

експертів говорять впереміш російською й українською мовами, при цьому російський контент переважає в декілька разів. Мотивувати, що українці добре розуміють російську, не доводиться, адже молоде покоління поч. XXI ст. більш зорієнтоване на англійську мову, й російськомовний текст фільму ними сприйматиметься ускладнено, що веде до втрати цільової аудиторії.

Прорахунок деяких моментів у фільмі в тому, що стилістика висловлювання окремих експертів приховано спрацьовує на нездоровий інтерес до особи Т. Шевченка. Шевченкознавець О. Боронькидає фразу: «І не треба робити з нього маніяка (YouTube, 2014), що дає посыл для сумніву, чи не був справді Т. Шевченко таким, коли це хтось заперечує. Проєкція усвідомленої негачії проявилася й при твердженнях ведучого О. Дорофєєва, що вірш «Слава» Т. Шевченко написав, провівши перед тим ніч у борделі. Питання психології творчості мають розкривати літературознавці, психологи, адже процес зародження й визрівання твору до кінця відомі хіба що самому автору. Таке претензійне твердження ведучогодесь розраховане на сенсацію, але зводиться до спрощеного розуміння психоемоційних проявів митця, всю аксіологію твору скеровує на фрейдівський висновок про сублимацію сексуальної енергії у творчу. Необдумане потрактування гарно лягає на сучасний запит на «малинку», але дуже й дуже далеко від пояснення глибин психології творчості Т. Шевченка, роль асоціативного, а не фізіологічного у творчому процесі.

Два акценти у фільмі мають явну, більше всього добре усвідомлену направленість на затінення постаті Т. Шевченка. Працівник архіву, що показує в телеоб'єктив книгу розходів родини царя Миколи I, коментує запис про витрати на купівлю картини К. Брюллова так: «Запись... свидетельствует о роли императорской фамилии в спасении человеческой жизни, жизни великого украинского поэта и художника Тараса Григорьевича Шевченка» (YouTube, 2014). Наголошується, що вперше в Російській імперії царська родина долучилася до викупу кріпака (пояснюється, що це була для неї така розвага), який відплатив невдячністю – комічно описав царську родину в поемі «Сон» і якраз за це був покараний засланням у солдати. Чому б не подати у фільмі позицію В. Яцюка, який досить чітко прояснив проблематику: коли члени царської родини купляли лотерейні квитки, то вони платили не за викуп Т. Шевченка, а за портрет поета В. Жуковського (вихователя спадкоємця престолу), тобто за роботу пензля К. Брюллова. Лотерея – просто форма про-

дажу, то виходячи з цього можна дійти до умовиводу, що під таким прикриттям Т. Шевченка розіграли в лотерею. Не подано жодним штрихом, що цар-самодержець утримував кріпацтво як форму рабства в імперській Росії, і цим надавав право купляти людину як товар, що зрештою й відбулось із Т. Шевченком. Поета викупили в поміщика П. Енгельгардта, який на перемовинах О. Венеціанову відповів, що його цікавлять гроші й тільки гроші, і назвав свою шкурну ціну – 2500 рублів (простий кріпак коштував від 3 карбованців і більше).

Інше викривлення, яке поширюється у фільмі: цар Микола I заслав у солдати Т. Шевченка за карикатурне зображення цариці. Якщо була образа честі й гідності особи, то подають до суду. Суду над поетом не було. Микола I на полях донесення начальника III відділення, шефа жандармів О. Орлова про результати слідчих дій по Україно-Славянському товариству (таку назву вживали в слідчих документах щодо Кирило-Мефодіївського братства) біля абзацу про Т. Шевченка власноруч додав: «Под строжайший надзор и с запрещением писать и рисовать» (Тарас Шевченко, 1982: 130). Заборона стосувалася й малювання, але ж художник Т. Шевченко карикатур на царську родину не продукував. Не озвучено режимом, що для нього страшна за наслідками впливу на свідомість читачів були рядки з комедії «Сон»: «Це той Перший, що розпинав // Нашу Україну, // А Вторая доконала // Вдову сиротину. // Кати! кати! людодіди!» (Шевченко, 1987: 197). Ось за це й був покараний поет, але в стрічці про справжню причину вироку не йдеться навіть побіжно. Тож лицемірну мотивацію особистісної образи царя «протягнуто» у фільмі, тим поету затаєно вкотре підкинуто звинувачення в невдячності, опущено пояснення справжньої причини найжорстокішого покарання Т. Шевченку з усіх заарештованих членів Кирило-Мефодіївського братства, поетового членства до якого так і не було доведено слідчими.

Є два моменти у фільмі, що не сприяють позитивному сприйняттю особистості Кобзаря: стверджується, що Т. Шевченко кидає навчання в Академії мистецтв у Петербурзі й вирушає на прогулянку в Україну, погостювати, за висловом ведучого, у «сучасних олігархів». Виводять на обзир явну неправду, що Т. Шевченко – недочений студент, опускаючи факти. 27 листопада 1846 р. Т. Шевченко подав лист-прохання попечителю Київського учбового округу О. С. Траскіну про призначення його вчителем малювання, який розпочав так: «Окончив курс учения в императорской Академии художеств в классе профессора

истории Карла Брюллова...» (Тарас Шевченко, 1982: 83). 21 лютого 1847 року міністр народної освіти С. С. Уваров відправив листа О. С. Траскіну про призначення Т. Шевченка на посаду вчителя малювання Київського університету: «Представляю вам сделать распоряжение об определении исправляющим эту должность некласного художника Шевченко в виде опыта на один год. Для удостоверения в его способностях, если по истребовании документов его из Академии художеств... не встретится к тому препятствия (Тарас Шевченко, 1982: 87–88). Перепон, як бачимо, не було. 15 березня С. С. Уваров писав до київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова про призначення Т. Шевченка на посаду вчителя малювання: «В должности учителя назначен мною художник Шевченко, которого просьба доставлена ко мне при отношении вашем от 21 декабря прошлого года за № 10116» (Тарас Шевченко, 1982: 92).

До того ж, Т. Шевченко ще з 1845 р. як професіонал-художник працював у штаті Київської археографічної комісії (що ще раз підтверджує наявність освітнього цензу – закінчив Академію мистецтв зі званням «некласного вільного художника»), але у зв'язку з призначенням на посаду був виключений з її складу.

У кінострічці дрібно, малозначиме з біографічних фактів життя Т. Шевченка піднесене в ранг найактуальнішої проблематики, що нівелює національно корпоративну емпатію україноцентричного глядача, заводить на манівці побутивізму, щоб вихолостити серцевину Шевченкової творчості – національну наснаженість історичної правди.

«Вже той галас навіжений, що кругом його великого наймення зняли останнім часом наймити темряви, вже він показує, що живий і досі дух його поезії і влучає в болоче місце сучасності» (Єфремов, 2014: 44). Ці слова С. Єфремова, писані в 1911 році, засвідчують, що іде постійна боротьба за справжнє ім'я поета.

Ставлення до Т. Шевченка виступає критерієм наявності національної самосвідомості. Показовим у цьому плані є факт із повсякденності, коли в Переяславі-Хмельницькому підпиляли голову Т. Шевченку на пам'ятному знаку В. Шишова, встановленому на честь написання «Заповіту» Кобзарем у Переяславі 1845 року.

16 вересня 2015 р. акт вандалізму здійснили вночі, а вдень мала бути по Переяславу-Хмельницькому хода «За мир у всьому світі», що підтверджувало політично вмотивоване замовлення, а не просто побутове хуліганство. Як діаметрально протилежний вияв ставлення до особис-

тості українського генія та до вшанування його пам'яті, були вчинені дії представниками патріотично налаштованої референтної групи. На початку травня 2017 р. на підніжжі постаменту, внизу гранітної плити з повністю вигравіруваним рукописом вірша «Як умру, то поховайте...» по центру нанесено зображення тризуба, а по боках нього – синій та жовтий контури ластівок. Реакція шовіністично налаштованих осіб поширилась у соцмережах: сердите невдоволення, осуд – мовляв, не мають права самочинно щось домальовувати без авторської згоди. Абсолютно правильне з правової точки зору зауваження, але, мотивація негативного ставлення до вчиненого прихована в бажанні блокувати емпатійне ставлення до генія українського народу. Таким способом хтось інший, протилежний вандалу висловив свою патріотичну позицію й до Т. Шевченка, й до реалій сьогодення. Акція протидії не оправдує вчинок, але підтверджує долання когнітивного дисонансу індивідуальністю заради державності України.

Така опозиційна боротьба щодо пам'ятника молодому Т. Шевченку почалась приховано, за часів В. Януковича мала підтримку адептів «руського міра». 2010 року невідомі звалили скульптуру з постаменту, а чиновники дали розпорядження поставити її в кутку майстерні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», де хтось на голову, зображеного скульптурно Кобзаря, надів російський військовий кашкет й притулив до губ цигарку. Побачивши таку наругу, переяславський письменник О. Князенко написав замітку в місцеву газету «Діловий Переяслав» із вимогою поставити скульптуру на місце. Звернення адміністрація НІЕЗ «Переяслав» проігнорувала. І тільки на месидж через г. «Літературна Україна» до міністра культури України 2013 р. звернути увагу, як готуються в Переяславі-Хмельницькому до відзначення 200-річчя від дня народження Т. Шевченка, була реакція – пам'ятний знак відновили.

23 червня 2021 р. по Українському родіо прозвучала інформація, що у Копенгагені перед футбольним матчем Росія – Данія в рамках 3-го туру групового етапу Євро - 2020 вандали розмалювали пам'ятник Т. Шевченку в кольори російського прапора. У соцмережах блискавично появились дотепні коментарі з відтінком симпатії як до особистості Т. Шевченка, так і до вшанування його пам'яті: то Шевченко помстився росіянам (вони програли матч 1:4), Пушкіна треба пофарбувати в жовтоблакітні кольори тощо.

У Фейсбучі 2021 року з'явилася інформація, що в Україні більшість продавців землі не хочуть спла-

чувати податки, передбачені законодавством. Про це під час вебінару повідомив голова Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, фахівець із земельних відносин Д. Башлак. А до чого тут Т. Шевченко? Справа в тому, що до цього повідомлення було прикріплено картинку, де зображено гаманець, із якого виглядає шмат землі й дві купюри номіналом 200 та 100 гривень. Відповідно на стогривневій купюрі зображення Т. Шевченка, але воно «адаптоване» до інформаційного повідомлення. Т. Шевченка змальовано карикатурно, спотворено риси обличчя, що на автопортреті 1840 р. Зображення – із тими емоціями, які виявляють небажаючі платити податки – невдоволення, підозра, агресія. Така умовна переадресація показує нахабне використання авторитету українського генія у своїх цілях, оминаючи естетику подання сакралізованих моментів життя митця, натякаючи на радикальність його поглядів – за реформою 1861 року віддати землю селянам. Це зразок симулякру, до якого призвела обставина, що на стогривневій купюрі зображення репродукції автопортрета Т. Шевченка – генія українського народу. Такого тиражування не додумалась зробити жодна нація у світі. Наприклад, росіяни Пушкіна, чи поляки Міцкевича не вчепили на банкноту, адже геній і суто прагматична функція грошей не поєднані. Це упущення використав О. Бузина, зробивши далекоглядні висновки, ідентифікувавши образ Т. Шевченка так: «...провінціальний маляр с мутними от сивухи глазами – тоць в тоць такой, как изображен сегодня на стогривневой купюре» [Бузина, 2000: 4].

Можна вказати й на зразки продуманого, свідомо продукованого негативізму в образотворчому мистецтві, що спорадично з'являються в сучасному соціокультурному просторі.

Сумнозвісна презентація на станції метро «Тарас Шевченко» виставки О. Грехова «Квантовий стрибок Шевченка», де українського генія подано в образах Фріди Кало, Джека Горобця, Людини-павука, Дарта Вейдера та інших фетишів поп-культури, завершилася її руйнуванням, що засвідчило психологічне відторгнення, заперечення негачії щодо Т. Шевченка.

Співробітниця Національного музею Тараса Шевченка Анастасія Аболешева, де 2018 р. експонувались роботи, вмотивувала їх появу, вважаючи, що подібні виставки – один із ключових механізмів, які можуть повернути інтерес до постаті Тараса Шевченка. Адже у більшості, як було зазначено музейним працівником, ставлення до нього було травмовано шкільними уроками української літератури. Посадова особа вишукує претензійне

оправдання, щоб хайповим методом долучити дітей із не цілком сформованим світоглядом і вразливою психікою до явного збиткування над суто зовнішнім виглядом митця: зображення з висолопленим язиком, із рогами чи гулями, з обґрунтованим павутинням обличчям і тому подібне. На підтримку О. Грехова Леся Мазаник створила серію ілюстрацій в образах масової культури, за аналогією з поп-артівським Кобзарем. Слідом за нею Влад Корнюк продукував аналогічні зображення з Іваном Франком («Квантовий стрибок Шевченка» нікого не залишила байдужим). Така солідарність свідчить не про художнє бачення образу, а епатаж з метою привернути увагу, засвітити своє ім'я в обширах соцмереж, інтелектуально паразитуючи на імені всесвітньо відомої людини. Таке осучаснення виглядає як естетична наруга.

Не доводиться говорити й про художній рівень картини О. Ройтбурта із серії «Якщо в країні немає води», де Т. Шевченка подано в образі єврея – у штраймлі з пейсами, у руках з «Кобзарем» на ідиш і т. п. Така довільна травестія ніяк не наблизить глядача до розуміння Шевченкового поетичного екскурсу в історію україно-єврейських відносин XVIII століття. Намагання насильного примирення проглядається в авторському задумі, і ще більше виводить мислення в площину історії, де Шевченко і єврейство – проблематика не стільки міжнаціональна, скільки соціальна. У такому строї поет смішний, він би його ніколи не одягнув при житті, а О. Ройтбурт – алогічний у художньому вирішенні намірів знайти хоч якусь спорідненість двох національно різновекторних величин.

Найбільш підступні, руйнівні для свідомості інтелектуалів є псевдонаукові аспекти літературознавчо-філософських робіт професора Гарвардського університету Г. Грабовича «Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка» (1991) та кандидата філософських наук О. Забужко «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу» (1997). Національно знесіблений Т. Шевченко показаний у сучасному шевченкознавстві посередництвом нового методологічно напрямку – вульгарного «неоміфологізму», етапи якого від інтерпретації до фальсифікації розкрив П. Іванишин, аналізуючи «специфіку демоліберальної (постмодерної) фальсифікації поезії Т. Шевченка Г. Грабовичем», зазначав при цьому, що «Основні аспекти «неоміфологічної» надінтерпретації дискурсу Кобзаря О. Забужко виводяться із схожих аспектів Грабовичевого міфу» (Іванишин, 2001: 122). «Дискурсивна модель «неоміфологічних» праць цілком відповідає дискурсивній моделі політич-

ної пропаганди» (Іванишин, 2001: 121). Науковець висновки підсумував такими положеннями: у Грабовича «текстуальна постать поета постає перед реципієнтом у наступному вигляді: Шевченко – «шизофренік», «шаман», «анархіст», «популіст», «антиреволюціонер», «фемініст», «богоборець» і, найголовніше, – «космополіт»... визначальними у метадискурсі дослідниці (О. Забужко – прим. автора) стають фальсифікуючі Кобзаря міфеми (міфологеми): Шевченко – «міфотворець», «шаман-християнин», «упир», «заложний мрець», «ненаціональний», «панетист», «деполітизатор», «антиреволюціонер», а перед усім – «універсаліст»-«загальнолюди», «космополіт» (Іванишин, 2001: 122). При цьому П. Іванишин зазначає про контroversійність ідентифікацій О. Забужко, яка бачить Шевченка до того ж і національним пророком, і борцем за Україну, і націотворцем. Дослідником також розгорнута думка про наявність абсурдних політичних міфологем у роботах відомих західних шевченкознавців В. Плюща та Ю. Шевельова.

Монографія «Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» П. Іванишина на поч. XXI ст. є найорієнтованішою аналітикою в сучасному шевченкознавстві, де автор підвів підсумки методології новітнього фальшування образу Т. Шевченка, й розставив акценти: така нівеляція утверджує «інтелегібельні поняття та символи» (Іванишин, 2001: 123), що часто мають «антинаціональну імперську сутність» (Іванишин, 2001: 124). П. Іванишин показав приклади науково змодифікованого симулякру постаті Т. Шевченка й визначив напрямок нейтралізації псевдонаукових сурогатів – «Творчість Т. Шевченка доцільно розглядати саме як націоналістичну, яка моделюється на основі національної ідеї» (Іванишин, 2001: 123).

«Хочеться сподіватися, що глибинна орієнтація самих психологічних і структурно-поетичних основ творчості Шевченка на стародавні й могутні фольклорні традиції ще зіграє в Інтернеті роль стабілізаційного фактора, «вірусного редактора», який вимете із сайтів зображення Шевченка й Івана Франка, які стоять поряд із пістолетами в руках, Шевченка з катаною, ротним кулеметом або на тлі роллс-ройса, причому не зрозуміти, чи то молодий Тарас перед тобою, чи Елвіс Преслі» (Росовецький, 2020: 448). Така стурбованість і сподівання С. Росовецького оприлюдненні в його книзі «Шевченко. Сучасна біографія», що засвідчує реакцію несприйняття сакралізованого образу Т. Шевченка в супермодній обкладинці сьогодення й спроможність озвучити незгоду з профа-

нованим інспіруванням імені українського генія хайповими методами.

Висновки. Нами експліковано кілька прикладів прояву негативізму щодо імені Т. Г. Шевченка, що дає підстави для визначення методів свідомого фальшування образу Т. Шевченка та проявів його творчої натури: манкірування, перебільшення тих або інших подій і фактів, поширення суперечливих повідомлень, знецінення літературної та малярської творчості як національно пріоритетних, ігнорування ролі підсвідомого у творчому процесі, зміщення або підміна понять, що потребують чіткого розмежування, перенесення смислових акцентів тощо. Здавалося б, що це махровий радикалізм, і його руйнівна сила мінімальна, але вмонтований у політичні світоглядні концепції, він працює на деградацію національної свідомості, виведення Шевченкових ідейних засад націоналізму з домінанти його творчих імперативів.

У прагненні пізнати справжнього Т. Шевченка дійшли до радикальної зміни образу генія, поро-

дивши аберації та негативізм щодо нього в різних сферах соціокультурного життя. Нігілізм, як спосіб прояву негативу стосовно Т. Шевченка, просочив повсякденність, десакралізував національно правдиві прояви натури Кобзаря. Сукупно всі негачії призвели до психологічного відторгнення, до заперечення величних творів, що мають національно протестний дух, а звідти й націєзахисну направленість.

Із панорамно поданого фактологічного матеріалу бачимо, що рецептивна естетика в проєкціях негативу щодо Т. Г. Шевченка базується на емпіричній апперцепції й веде до спотворення первісного образу генія, цим вирішуючи певні завдання політичних доктрин протягом другої половини ХІХ – поч. ХХІ століть. Даний контент-аналіз має спрацювати на випередження при рецепції образу Т. Шевченка, пояснити й застерегти про завуальовані проєкції негативу в різновекторному потрактуванні проблемних моментів життя й творчості українського генія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бузина О. О. Вурдалак Тарас Шевченко : інтелектуальний триллер. Київ : Прометей, 2000. 126 с.
2. Єфремов С. О. Шевченко : збірка. Київ, 1914 р. 263 с.
3. Жаботинський В. Є. Наука з Шевченкового ювілею. *Літературна Україна*. 2018. № 22 (5755). С. 9.
4. З криниці літ. У 3 т. Т. 3. Літературні портрети; Дніпровський меридіан; Зі спогадів. / Дзюба І. М. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 896 с.
5. Іванишин П. В. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпритації до фальсифікації Т. Шевченка: монографія. Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2001. 174 с.
6. «Квантовий стрибок Шевченка» нікого не залишила байдужим. URL: <https://www.culturepartnership.eu>.
7. Полное собрание сочинений. В 13 т. Т. 12. Письма 1841–1848 / Белинский В. Г. Москва, 1956. 596 с.
8. Росовецький С. К. Шевченко. Сучасна біографія. Київ : Дух і Літера, 2020. 472 с.
9. Спогади про Тараса Шевченка / Бородин В. С., Павлюк М. М., Боронь О. В., Смілянська В. Л. Київ : Дніпро, 2010. 608 с.
10. Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / за ред. Є. П. Кирилюка. Київ : Вища школа, 1982. 432 с.
11. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ : Радянська школа, 1987. 608 с.
12. Шевченко. 200 років самотності. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2xwhkJx8LaE>.

REFERENCES

1. Buzyna O. O. Vurdalak Taras Shevchenko : intellektualnyi tryller.[Ghoul Taras Shevchenko: intellectual thriller]. Kiev : Prometei, 2000. 126 s. [in Russian].
2. Yefremov S. O. Shevchenko : zbirka.[Shevchenko: collection.]. Kyiv, 1914 r. 263 s. [in Ukrainian].
3. Zhabotynskiy V. Ye. Nauka z Shevchenkovoho yuvileiu. [Science from Shevchenko's anniversary]. Literary Ukraine. 2018. № 22 (5755). S. 9. [in Ukrainian].
4. Z krynytsi lit. U 3 t. T. 3. Literaturni portrety; Dnirovskiy meridian; Zi spohadiv. / Dziuba I. M. K. : [Literary portraits; Dnieper meridian; From memories]. publishing house «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2007. 896 s. [in Ukrainian].
5. Ivanyshyn P. V. Vulharnyi «neomifolohizm»: vid interpyratsii do falsyfikatsii T. Shevchenka : [monohrafiia]. [Vulgar «neomythologism»: from interpretation to falsification of Taras Shevchenko: monograph] Drohobych : Publishing company «Vidrodzhennia», 2001. 174 s. [in Ukrainian].
6. «Kvantovyi strybok Shevchenka» nikoho ne zalyshyv baiduzhym [«Quantum Leap of Shevchenko» left no one indifferent]. URL: <https://www.culturepartnership.eu>. [in Ukrainian].
7. Polnoe sobranie sochynenyi. V 13 t. T. 12. Pisma 1841–1848 / Belynskiy V. H. [Full composition of writings. In 13 vols. T. 12. Letters 1841–1848]. Moskva, 1956. 596 s. [in Russian].
8. Rosovetskiy S. K. Shevchenko. Suchasna biohrafia. [Shevchenko. Modern biography]. Kyiv : Spirit and Letter , 2020. 472 s. [in Ukrainian].
9. Spohady pro Tarasa Shevchenka / Borodin V. S., Pavliuk M. M., Boron O. V., Smilianska V. L. [Memoirs of Taras Shevchenko]. Kyiv : Dnipro, 2010. 608 s. [in Ukrainian].
10. Taras Shevchenko: Dokumenty ta materialy do biohrafii. 1814–1861 / za red. Ye. P. Kyryliuka. [Taras Shevchenko: Documents and materials for the biography. 1814–1861]. Kyiv : High school, 1982. 432 s. [in Ukrainian].
11. Shevchenko T. H. Kobzar. [Shevchenko T. H. Kobzar]. Kyiv : Soviet school, 1987. 608 s. [in Ukrainian].
12. Shevchenko. 200 rokiv samotnosti. [Shevchenko. 200 years of loneliness]. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2xwhkJx8LaE>. [in Ukrainian].